

RIIGIKOHUS

ÕIGUSTEABE OSAKOND

Kohtu selgitamiskohustus tsiviilasjades

Riigikohtu praktika ülevaade

Maris Vutt
peaspetsialist

Tartu

2016

Sisukord

1. Eelmenetluse ülesanded. Asjaolude väljaselgitamine kohtuistungil. Ebaselge nõue	3
TsMS § 392. Eelmenetluse ülesanded	3
2. Tõendamiskoormus, tõendite esitamise kohustus, tõendite vastuvõtmine ja menetlusosalisele sellest teada andmine.....	6
3. Kohtuotsuse seaduslikkus ja põhjendatus, õiguse kohaldamine kui kohtu ülesanne. Üllatamise keeld. Alternatiivsed nõudealused	12
Kokkuvõte	20

1. Eelmenetluse ülesanded. Asjaolude väljaselgitamine kohtuistungil. Ebaselge nõue

Asjassepuutuvad normid:

TsMS § 392. Eelmenetluse ülesanded

(1) Eelmenetluses selgitab kohus eelkõige välja:

- 1) hageja nõuded ja menetlusosaliste seisukohad nende nõuete suhtes;
- 2) menetlusosaliste taotlused ja vajaduse korral teiste menetlusosaliste seisukohad nende suhtes;
- 3) menetlusosaliste faktilised ja õiguslikud väited esitatud nõuete ja väidete kohta;
- 4) tõendid, mida menetlusosalised esitavad oma faktiliste väidete põhjendamiseks ja esitatud tõendite lubatavuse kohta;
- 4¹) asja lahendamisele kohaldatava õiguse;
- 5) kas asja lahendamine on võimalik kompromissi sõlmimisega või muul viisil määrusega või kirjalikus menetluses;
- 6) kes on menetlusosalised ning kas ja kuidas neid kohtuistungile kutsuda.

§ 351. Asjaolude väljaselgitamine kohtuistungil

- (1) Kohus arutab menetlusosalistega vaidlusaluseid asjaolusid ja suhteid vajalikus ulatuses nii faktilisest kui õiguslikust küljest.
- (2) Kohus võimaldab pooltel esitada kõigi asjasse puutuvate asjaolude kohta õigel ajal ja täielikult oma seisukoha.
- (3) Kui pool ei ole võimeline arvamust avaldama seisukoha või kahtluse suhtes, millele on kohus tähelepanu juhtinud, võib kohus määrata talle tähtaja seisukoha esitamiseks.

Lahendid:

3-2-1-145-14

Vaidluse ese: töövõtulepingust tulenevad nõuded; kohtu kohustus eristada olulisi asjaolusid ebaolulistest

Hageja kui töövõtja pidi tegema kostjale kuuluvas elamus juurdeehitus- ja renoveerimistööd. Hageja väitis, et ta tegi kokkulepitud ehitustööd valmis, koostas üleandmis-vastuvõtmisakti ja esitas kostjale arved, aga kostja ei tasunud neid. Kostja vaidles vastu, et tööd olid ebakvaliteetsed, hageja aga omakorda väitis, et kostja ei teavitanud hagejat õigel ajal ega piisavalt konkreetselt puudustest ega esitanud tööde parandamise nõuet.

Maakohus rahuldaski hagi osaliselt. **Ringkonnakohus** muutis küll otsuse põhjendusi, kuid ei muutnud resolutsiooni.

Riigikohus leidis otsuse p-s 15, et **kohtud ei ole tuvastanud vaidluse lahendamiseks keske tähtsusega asjaolusid**, mida hageja pidi lepingu alusel tegema ja kui palju selle eest tasu saama, ega ka seda, mida hageja tegelikult tegi ja mille eest on kostja talle tasunud. See ei võimalda hinnata haginõude rahuldamise õiguslikku põhjendatust. Kohtuotsuse põhjendamata jätmist ei õigusta see, et pooled ei esitanud asjaolusid selliselt, et need võimaldanuks hageja nõude korrektselt lahendada. **Kohtud pidanuks hageja nõude kvalifitseerimisel ise selgeks tegema, milliseid asjaolusid peavad pooled tõendama, ja seda pooltele ka selgitama.** Oluliste asjaolude eristamine ebaolulistest on üks kohtu oluline

ülesanne asja lahendamisel (TsMS § 348 lg 1, § 351). Jättes selle tegemata, jätab kohus olulises osas täitmata TsMS § 392 lg 1 p-des 1–4 sätestatud eelmenetluse ülesanded.

Riigikohus selgitas lahendi p-s 23, et kui kohus leiab, et hagi esitatud rahalise nõude saab hagi esitatud asjaoludel rahuldada erinevatel õiguslikel alustel, **peab kohus selgitama eelmenetluses välja hageja seisukoha alternatiivsete alusnormide kohta**, kui materiaalõiguse järgi on võimalik sama nõuet esitada sama elulise juhtumi korral erinevatel õiguslikel alustel, kui üks nõude alus ei välistaks teist ning kui hageja ei ole selgelt väljendanud oma seisukohta, missugusele nõude alusele ta tahab tugineda. Sealhulgas **peab kohus TsMS § 370 lg 2 kohaselt välja selgitama, kas hageja järjestab võimalikud alternatiivsed nõude alused või jätab ta kohtu valida, missugusel õiguslikul alusel on hagi võimalik hageja esitatud ja tõendatud asjaolude alusel rahuldada**. Kui hageja ei loobu ühestki võimalikust alternatiivsest nõude alusest ega järjestata neid, peab kohus hindama kõiki alternatiivseid nõude aluseid. Kui hagi võimalikud alternatiivsed nõude alused pole selged, peab kohus nõudma hagejalt selgitust, andes talle vajadusel TsMS § 340¹ lg 1 järgi tähtaja. Sama kehtib ka kostja vastuväidete kohta.

3-2-1-41-15

Vaidluse ese: elektrienergia müügi õiguslik kvalifitseerimine, võrguteenuse eest tasumine; isiklik kasutusõigus ja selle tasu arvutamine. Kohtu kohustus anda õiguslik hinnang poolte esitatud asjaoludele.

Asjaolude kohaselt sõlmisid hageja ja kostja lepingu, mille kohaselt müüs hageja kostjale elektrienergiat kinnisasjale, mille ca kaks kuud hiljem omandas kostja hagejalt. Kinnistule seati hageja kasuks isiklik kasutusõigus elektrivõrgu majandamiseks. Isiklik kasutusõigus seati tähtajatult ja tasuta kuni 1. jaanuarini 2009 ning tasu maksmise kohustusega alates 1. jaanuarist 2009 AÕSRS § 15⁴ kohaselt. Hageja esitas elektri ja võrguteenuse eest kostjale arved (kokku 5286 eurot 70 senti), mida kostja ei tasunud. Kostja esitas omakorda hagejale 20 352 euro suuruse arve isikliku kasutusõiguse tasu ja alajaama ruumide rendi eest ajavahemikul. 4. juunil 2013 teatas hageja kostjale, et katkestab võrguteenuse vahendamise, kui kostja ei tasu võlgnevust hiljemalt 7. juunil 2013.

Kostja vaidles hagile vastu ja esitas vastunõuded, nõudes mh isikliku kasutusõiguse tasu ja alajaama ruumide rendikulu. Kostja soovis nõuded hageja nõuetega tasaarvestada ja samuti väitis ta, et ta kasutas VÕS §-st 110 tulenevat kohustuse täitmisest keeldumise vastuväidet.

Maakohus rahuldab hagi osaliselt, **ringkonnakohus** jättis maakohtu otsuse muutmata. Kohtud leidsid, et pole tõendatud, et kostjal oleks olnud hageja vastu sissenõutavaks muutunud nõue.

Kostja esitas kassatsioonkaebuse, milles asus mh seisukohale, et kohtud on jätnud läbi viimata sisulise eelmenetluse.

Riigikohus nõustus otsuse p-s18 kostjaga ja leidis, et jättes täitmata selgitamiskohustuse, tegid kohtud olulises ulatuses üllatusliku otsuse. Kohtu peamine ülesanne on poolte esitatud asjaolude kogumile õigusliku hinnangu andmine (kvalifitseerimine) ja kohus ei ole seejuures seotud poolte antava õigusliku hinnanguga (vt ka TsMS § 436 lg 7, § 438 lg 1 esimene lause. Kohus peab vähemalt suulises menetluses üldjuhul poolte tähelepanu õigussuhte võimalikule kvalifikatsioonile juhtima ja võimaldama neil avaldada selle kohta arvamust (vt nt TsMS § 348 lg-d 1–3, § 351, § 392 lg 1 p-d 1 ja 3, § 400 lg 5, § 401 lg 1, § 436 lg 4. Nõude kvalifitseerimisel tuleb kohtul ka selgeks teha, milliseid asjaolusid peavad pooled tõendama. Praegusel juhul vaidlesid pooled muuhulgas selle üle, kuidas ja millise AÕSRS § 15⁴

redaktsiooni järgi tuli isikliku kasutusõiguse eest makstavat tasu arvutada. **Toimikust ei nähtu, et maakohus oleks istungil või kirjalikult kostja nõude kvalifitseerimise kohta seisukoha võtnud või selgitanud pooltele sellest tulenevat tõendamiskoormust. Kui maakohtu hinnangul olid kostja nõuded ebaselged, siis ka sellele oleks pidanud maakohus eelmenetluses kostja tähelepanu pöörama ning andma võimaluse nõuete selgitamiseks.**

Maakohus hindas vastuolus TsMS § 436 lg-ga 4 asjaolusid erinevalt mõlemast pooltest, seda enne pooltega arutamata. Pooled ei vaielnud enne maakohtu otsuse tegemist selle üle, et hageja osutas kostjale vee- ja kanalisatsiooniteenust ja veeühendus katkes. Ometi heitis maakohus otsuses kostjale ette, et kohtule ei ole esitatud veeteenuse osutamise lepingut, ning asus seisukohale, et kohtul ei ole võimalik hinnata, kas ja milliseid kohustusi on hageja rikkunud. Apellatsioonkaebusele lisas kostja veevarustuse- ja kanalisatsiooniteenuste lepingu, mille ringkonnakohus ka vastu võttis. Sellele vaatamata ringkonnakohus kostja nõuet ei käsitlenud. Eelnevast tulenevalt rikkus maakohus kvalifitseerimis- ja selgituskohustust. Ringkonnakohtul on aga võimalus rikkumine kõrvaldada (TsMS § 656 lg 2 teine lause), andes pooltele vajadusel võimaluse esitada apellatsioonimenetluses ka uusi tõendeid (vt TsMS § 230 lg 2 teine lause, § 639 lg 1, § 652 lg 1 p 2 ja lg 3 p 2 ning lg 9).

Hagimenetlus on põhiolemuselt võistlev menetlus, kus lähtutakse poolte esitatust (vt nt TsMS § 5 lg-d 1 ja 2, § 7, § 230 lg 1). TsMS § 230 lg 1 järgi on pooltel kohustus tõendada neid asjaolusid, millele tuginevad tema nõuded ja vastuväited. **Kohus saab vajadusel kvalifitseerimis- ja selgituskohustuse täitmiseks teha pooltele ettepaneku esitada täiendavaid tõendeid (TsMS § 230 lg 2 teine lause). Kvalifitseerimis- ja selgitamiskohustuse ulatus sõltub muuhulgas nii konkreetse vaidluse asjaoludest kui ka sellest, kas pooli esindavad menetluses advokaadid. Üldjuhul on kohtul kvalifitseerimis- ja selgitamiskohustus olukorras, kus poolte esitatud asjaolud võimaldavad asja lahendada.** Juhul, kui pooled ei vaidle nõude õigusliku aluse üle ning sellega nõustub ka kohus, siis ei ole kohtul kohustust selgitada poolele eelmenetluses tõendamiskoormuse jaotust (st TsMS § 230 lg-s 1 nimetatud reeglit) ega seda, kas poole esitatud tõenditest piisab nõude rahuldamiseks. Kvalifitseerimiskohustus ei tähenda kohtu kohustust soovitada pooltel esitada esialgse nõude vähese tõendatuse või õigusliku perspektiivituse korral samas menetluses alternatiivne hagi. Seega on hagimenetluses poole kohustus tagada, et ta esitab piisavad tõendid oma nõude rahuldamiseks.

3-2-1-158-14

Vaidluse ese: reoveepuhastuslepingu tasu ja viivis. Probleem: hageja nõue oli viivise osas ebaselge. Seisukoht, et ebaselget nõuet ei saa jätta lihtsalt rahuldamata, vaid kohus peab nõude selgeks tegema.

Asjaolude kohaselt rentis hageja Toila vallalt viimasele kuuluvaid reoveepuhasteid. Lepingu kohaselt kohustus hageja osutama reovee puhastamise teenust Toila aleviku klientidele. Toila vald oli seadmed omandanud Viru Kalatööstuselt, kes osutas kuni lepingu sõlmimiseni vallaga samadel alustel nimetatud teenuseid. Viru Kalatööstuse kliendiks oli ka kostja, kellel tekkisid juba sel ajal makseraskused. Pärast seda, kui teenust hakkas osutama hageja, tagastas kostja hagejale kõik arved, väites, et poolte vahel ei olegi heitvee puhastamise lepingut. Hageja nõudis 35 609 euro 44 sendi tasumist ja ka viivist.

Ringkonnakohus leidis, et poolte vahel tõesti ei olnud lepingut ja mõistis osa summast välja käsundita asjaajamise võlasuhte raames tehtud kulutuste katteks. Hageja esialgu esitatud nõue sisaldas ka viivise nõuet, kuid hageja ei eristanud põhinõuet ja viivist, vaid viitas oma nõude

alusena kostjale adresseeritud arvetele, millel olid näidatud nii teenustasu kui ka viivis. Hageja ei esitanud kohtule täpsustatud viivisearvestust ega selgitanud, missugusest ajast alates ja missuguse ajani tuleks viivis VÕS § 113 lg-s 1 sätestatud määras välja mõista. Kuna poolte vahel ei olnud lepingulist suhet, ei saanud kohaldada kokkuleppelist viivisemäära.

Riigikohus leidis lahendi p-s 15, et juhul, kui viivisenõude lahendamiseks esitatud faktilised asjaolud oli puudulikud (hageja ei selgitanud, missugusest ajast alates tuleks viivis seadusjärgses määras välja mõista), tulnuks ringkonnakohtul hagejale selgitada asjaolude täpsustamise vajadust. Seega jättis ringkonnakohus seadusest tuleneva selgitamiskohustuse (TsMS § 348 lg 1, § 351) täitmata. Olukorras, kus poolte nõuded või seisukohad olid ebaselged, pidi ringkonnakohus pooli küsitlema ja saadud vastustest tulenevalt selgitama pooltele, missuguseid asjaolusid nad peavad tõendama nende seatud materiaalõiguslike eesmärkide saavutamiseks. Seega oleks ringkonnakohus pidanud andma hagejale TsMS § 340¹ lg 1 järgi tähtaja viivisenõude täpsustamiseks. Sama paragrahvi lg 2 kohaselt, kui kohtu määratud tähtpäevaks puudusi ei kõrvaldata, jäetakse menetlusse võetud avaldus läbi vaatamata.

2. Tõendamiskoormus, tõendite esitamise kohustus, tõendite vastuvõtmine ja menetlusosalisele sellest teada andmine

Asjassepuutuvad normid:

TsMS § 230. Tõendamise ja tõendite esitamise kohustus

(1) Kumbki pool peab hagimenetluses tõendama neid asjaolusid, millele tuginevad tema nõuded ja vastuväited, kui seadusest ei tulene teisiti. Pooled võivad kokku leppida tõendamiskoormuse jaotuse erinevalt seaduses sätestatust ja selle, millised on tõendid, millega mingit asjaolu võib tõendada, kui seadusest ei tulene teisiti.

(2) Tõendeid esitavad menetlusosalised. Kohus võib teha menetlusosalistele ettepaneku esitada täiendavaid tõendeid.

§ 392. Eelmenetluse ülesanded

(1) Eelmenetluses selgitab kohus eelkõige välja:

4) tõendid, mida menetlusosalised esitavad oma faktiliste väidete põhjendamiseks ja esitatud tõendite lubatavuse kohta;

399. Asja läbivaatamise kord kohtuistungil

[---]

5) kohus uurib kõiki vastuvõetud tõendeid;

Lahendid:

3-2-1-149-14

Vaidluse ese: võlatunnistusest tuleneva nõude tunnustamine pankrotimenetluses. **Probleem:** tõendamiskoormuse ümberpööramine ja sellest menetlusosalistele teada andmine. Järeldus, et õigusliku olukorra pooltega läbiarutamine peab hõlmama ka tõendamiskoormuse ümberpööramise selgitamist.

Hageja esitas pankrotihalduri kui kostja vastu hagi, milles palus tunnustada hageja 10 717 euro 16 senti suurust nõuet pankrotivõlgniku pankrotimenetluses. Hageja väitel andis ta aastatel 2007-2010 võlgnikule laenu eelnimetatud nõude suuruses, mille võlgnik pidi tagastama hiljemalt 31. detsembriks 2012. Kuna tegu oli perekonnasiseste tehingutega (hageja kui väidetav laenuandja oli võlgniku isa), olid laenulepingud suulised. 22. detsembril 2010 kirjutas võlgnik väidetavalt nendesamade laenude kohta alla võlatunnistuse. Haldur vaidles hagele vastu ja väitis, et hageja nõude aluseks on deklaratiivne võlatunnistus, mille kehtivus on seotud algse kohustuse kehtivusega ja seega peaks hageja tõendama, et ta ka tegelikult raha üle kandis. Hageja ei ole oma nõuet tõendanud, sest võlatunnistuse allkirjastamine ei tõenda, et ta ka tegelikult võlgnikule raha üle andis. Laenu andmine sularahas ei ole eluliselt usutav ja võlgniku konto väljavõtetest nähtub, et hageja on võlgnikule üle kandnud ainult 722 eurot 20 senti ja sellest vaid 147 eurot on üle kantud selgitusega „laen“.

Maakohus nõustus oma otsuses, et hageja nõude aluseks on deklaratiivne võlatunnistus ja et sellisel juhul peab võlgnik kohustusest vabanemiseks tõendama, et tal ei ole võlatunnistusega tunnustatud võlga. Maakohus pööras aga tõendamiskoormuse ümber, leides, et kostja ei saa tõendada negatiivset asjaolu ehk seda, et võlgnik ei ole hagejalt sularaha saanud. Seega peab hageja tõendama, millal ja kui palju ta võlgnikule raha üle andis. Kuna hageja ei suutnud tõendada, et ta raha üle andis, siis tunnustas maakohus nõuet vaid osaliselt ehk selles osas, milles maksekorraldused raha üleandmist kinnitasid.

Ringkonnakohus jättis maakohtu otsuse resolutsiooni muutmata, leides, et võlatunnistuse andmisega muutub tõendamiskoormus ja kohustatud isik peab kohustusest vabanemiseks tõendama, et nõue on lõppenud või et seda ei eksisteeri. Kuid hageja peab välja tooma asjaolud, millest saab järeldada, et ta andis võlgnikule võlatunnistuse aluseks oleva laenu ja ringkonnakohus leidis, et hageja ei olnud piisava täpsusega esile toonud asjaolusid, millest oleks saanud laenuandmist järeldada.

Riigikohus märkis (p-d 14-15), et ringkonnakohus asus õigesti seisukohale, et maakohus jagas valesti tõendamiskoormuse, kuid samas leidis ekslikult, et hageja esiletoodud asjaoludest ei saa järeldada, et hageja on võlgnikule laenu andnud, kuna hageja ei ole toonud esile, kui suured summad, millal ja kus ta hageja võlgnikule laenuks andis.

Kuna asja materjalidest ei nähtunud, et maakohus oleks arutanud pooltega küsimust tõendamiskoormuse ümberpöörumisest hageja kasuks, siis leidis Riigikohus, et kohtud on otsust tehes rikkunud TsMS § 436 lg-st 1 tulenevat kohtuotsuse seaduslikkuse ja põhjendatuse nõuet ja ei ole järginud ka TsMS §-st 351 tulenevat selgitamiskohustust. TsMS § 436 lg 3 järgi võib kohus tugineda otsust tehes üksnes tõenditele, mida pooltel oli võimalik uurida, ja asjaoludele, mille kohta oli pooltel võimalik oma arvamust avaldada. Sama paragrahvi neljanda lõike järgi ei või kohus otsust tehes tugineda asjaolule, mida ei ole menetluses arutatud. Maakohtu eelmenetluse materjalidest ega ka kohtuistungis protokollist ei nähtunud, et kohus oleks tõstatanud küsimuse tõendamiskoormuse võimalikust ümberpöörumisest või oleks teinud hagejale ettepaneku esitada lisaks võlatunnistusele veel tõendeid. Samuti ei teinud ringkonnakohus, menetledes asja kirjalikus menetluses, hagejale ettepanekut esitada täiendavaid tõendeid ja jättis sellega kõrvaldamata maakohtu menetlusõigusnormi olulise rikkumise.

Riigikohus saatis asja tagasi ringkonnakohtusse juhiseiga, et asja uuel läbivaatamisel peab ringkonnakohus kõrvaldama maakohtu menetlusvea selgitamiskohustuse täitmata jätmise osas. Selleks tuli kõigepealt võtta seisukoht, kas kostja vastuväited annavad alust tõendamiskoormuse ümber pöörata, ja kui ringkonnakohus leiab, et tõendamiskoormuse ümberpööramine on põhjendatud, siis anda pooltele võimalus täiendavate tõendite

esitamiseks. Seejärel tuli esitatud asjaolusid ja tõendeid hinnates otsustada hagi rahuldamine või rahuldamata jätmine.

3-2-1-41-14

Järeldus: menetlusosalised peavad teadma, milliste tõendite pinnalt kohus hakkab lahendit tegema. Seisukoht, et määrus tuleb teha nii tõendi vastuvõtmise kui ka sellest keeldumise kohta.

Riigikohus märkis otsuse p-s 10, et TsMS § 392 lg 1 p 4 järgi **selgitab kohus eelmenetluses välja muu hulgas tõendid, mida menetlusosalised esitavad oma faktiliste väidete põhjendamiseks, ja esitatud tõendite lubatavuse.** TsMS § 238 lg 1 järgi võtab kohus vastu ainult sellise tõendi ja arvestab asja lahendamisel ainult sellist tõendit, millel on asjas tähtsus. TsMS § 463 lg 1 esimene lause sätestab, et kohus lahendab menetlusosaliste menetluslikud taotlused määrusega. TsMS § 238 lg 4 sätestab, et **tõendi vastuvõtmisest keeldumise kohta teeb kohus põhjendatud määruse. Seega peab kohus tegema tõendi vastuvõtmise või sellest keeldumise kohta määruse.** Pärast eelmenetluse lõppu esitatud tõendeid on kohtul õigus vastu võtta vaid TsMS § 237 lg-s 1 sätestatud tingimustel.

TsMS § 399 p 5 järgi uurib kohus kohtuistungil kõiki vastuvõetud tõendeid. Järelikult saab kohus otsuse tegemisel arvestada vaid nende tõenditega, mida ta on TsMS § 238 lg 1 järgi vastu võtnud. Tõendite uurimine kohtuistungil toimub TsMS §-s 243 sätestatud reegleid järgides. **Juhul kui asja lahendatakse kirjalikus menetluses, peab kohus pärast eelmenetluse lõppu teatama menetlusosalistele, missugused esitatud tõenditest on vastu võetud ning missuguste tõendite vastuvõtmisest keeldutud.** Tõendi vastuvõtmisest keeldumise korral võib kohus teha menetlusosalisele TsMS § 230 lg 2 teise lause järgi ettepaneku esitada täiendavaid tõendeid. Riigikohus märkis, et ilma tõendite vastuvõtmise või vastuvõtmisest keeldumise kohta määrusi tegemata ei ole kohtul üldjuhul võimalik menetlusosalistele selgitada asjaolude tõendamise vajadust ja koormust, sest seni kuni pole teada, missugused ühe või teise poole esitatud tõendid on vastu võetud ja missuguste tõendite vastuvõtmisest on keeldutud, ei ole ka menetlusosalistele selge, kas ja missuguste vaidlusaluste asjaolude kohta on vaja esitada täiendavaid tõendeid.

3-2-1-84-15

Vaidluse ese: maaklerilepingu rikkumisest tulenev kahju hüvitamise nõue. Asjaolude tõendamise vajaduse selgitamise kohustus,

Kaasuse asjaolude kohaselt sõlmisid hageja ja kostja 2012. a konkludentselt maaklerilepingu, mille kohaselt kohustus kostja vahendama hagejale kui ehituse töövõtjale ehituse kõikide riskide kindlustuslepingu sõlmimist. Kostja vahendusel sõlmitigi hageja kui kindlustusvõtja ja Salva Kindlustuse kui kindlustusandja vahel ehituse töövõtja kõikide riskide kindlustusleping, mille kohta väljastas Salva hagejale poliisi. Pärast poliisi väljastamist selgus, et kuigi hageja andis kostjale selged ja täpsed juhised kindlustuskaitse vajaduse kohta, ei järginud kostja neid. Ehitustööde tegemise ajal toimus kahjujuhtum, mille tagajärjel sai ehitis kahjustada. Kuigi hageja oli soovinud kindlustuslepingu alusel ehituse kõikide riskide kindlustamist, keeldus Salva tekkinud kahju hüvitamisest, sest ehitisele tekkinud kahju ei olnud lepingu järgi kindlustatud. Sellest tulenevalt nõudis hageja kostjalt kui maaklerilt kahju hüvitamist VÕS § 115 alusel.

Maakohus rahuldab hagi osaliselt ja **ringkonnakohus** jättis maakohtu otsuse muutmata.

Riigikohus leidis lahendi p-s 11, et kohtud ei ole lahendanud tsiviilasja vajaliku põhjalikkusega, rikkudes mh selgitamiskohustust põhjusliku seose tõendamise koormuse osas.

Hageja põhiväide menetluses oli, et kuigi tema oli esitanud kostjale selge info väljavõttena töövõtulepingust, millest nähtus mh vajadus kindlustada ehitusperioodiks olemasolev ehitus, jättis kostja vajaliku kindlustuskaitsega lepingu talle vahendamata. Selle tagajärjel tekkis hagejal kahju. Kostja aga oli menetluses kogu aeg seisukohal, et isegi juhul, kui kindlustuskaitse oleks hõlmanud olemasolevale ehitisele tekkida võiva kahju riski, ei oleks tekkinud kahju hagejale siiski hüvitatud, kuna ehituspraagi ja vihmasaju (mis ei ole ootamatud ega ettenägematud sündmused) tõttu tekkivat kahjuriski ei saagi kindlustada.

Riigikohus asus lahendi p-s 12 seisukohale, et **vaidluse õigeks lahendamiseks tulnuks selgitada, kas kostjal oli võimalik soovitada hagejale selliseid kindlustustingimusi, mis oleksid tõenäoliselt taganud vihmasaju ja väidetava ehituspraagi tõttu olemasolevale ehitisele tekkinud kahju hüvitamise.** Ainult hüpoteetilise olukorra lahendamisega saab lugeda põhjusliku seose kostja tegevusetuse ja tekkinud kahju vahel olemasolevaks või puudevaks. **Maakohus ei selgitanud pooltele, et hüpoteetilise olukorra lahendamiseks on vaja esitada tõendeid, rikkudes seega TsMS § 392 lg 1 p-s 4 sätestatud selgitamiskohustust.** Nõude kvalifitseerimisel tuleb kohtul selgeks teha, milliseid asjaolusid peavad pooled tõendama.

3-2-1-19-13

Vaidluse ese: lepinguline kahju hüvitamise nõue, eelmenetluse ülesanded ja omaksvõtu probleem

Järeldus: Kohus peab tegema kindlaks, millele kostja vastu vaidleb ja millele mitte. Kuid mingi asjaolu kohta seisukoha mitteesitamine ei ole omaksvõtt.

Poolte vahel oli töövõtuleping, millega kostja kohustus vahetama hageja autol generaatori rihma ja veepumba. Auto oli parandamiseks antud kostja valdusse ja sai seal kahjustada. Hageja esitas kostja vastu kahju hüvitamise nõude ja nõudis 1) uue samaväärse sõiduki soetamise kulu, 2) samaväärse sõiduki kasutamise kulu, 3) sõiduki ülevaatuse ja vigastuste fikseerimise kulu, 4) puksiirteenuse kulu, 5) sõiduki avariieelse ja –järgse väärtuse hindamise kulu ning 5) enne kohtumenetlust kantud õigusabikulu. Kostja ei tunnistanud hagi, tuginedes muu hulgas sellele, et hagi on esitanud vale isiku vastu ja et see tulnuks esitada äriühingu vastu, mille juhatuse liige kostja oli.

Maakohus rahuldab hagi osaliselt, **ringkonnakohus** suurendas väljamõistetud kahjuhüvitist ja hageja kaebas edasi selle osa peale otsusest, millega osa tema nõudest ringkonnakohtu otsuse tulemusel rahuldamata jäi.

Riigikohus leidis otsuse punktis 12, et **maakohus oleks pidanud selgitama, millised hagis esitatud asjaolud kostja omaks võtab ning kas ta vaidleb vastu hageja nõutud kulutuste suurusele ka tingimuslikult, st kulutuste vajalikkust küll tunnistamata, kuid pidades silmas võimalust, et kohus siiski tunnistab kulutused vajalikeks.** Omaksvõtt TsMS § 231 lg-te 1–4 tähenduses ei ole see, kui kostja ei ütle midagi hageja väidete kohta. Ringkonnakohus oleks pidanud andma pooltele võimaluse esitada soovi korral täiendavaid asjaolusid ja tõendid hageja sõiduki ülevaatuse ja vigastuste kindlaks tegemise kulude mõistlikkuse kohta. **Olukorras, kus maakohus on rikkunud selgitamiskohustust, ja selle tõttu on vaja esitada uusi asjaolusid ning tõendeid, peab ringkonnakohus võimaldama pooltele maakohtu selgituskohustuse rikkumise kõrvaldamiseks neid esitada sõltumata sellest, kas neile on tuginetud apellatsioonkaebuses ja apellatsioonivastuses või kas pooled**

tuginesid neile asjaoludele apellatsioonkaebuse või apellatsioonivastuse esitamise tähtsajooksul.

Riigikohus selgitas otsuse punktis 14, et kui hageja nõuab hävinud või kahjustatud asja asendamise kulude hüvitamist (VÕS § 132 lg 4 esimene lause), peab kohus võtma seisukoha üksnes selle nõude kohta. Ainult juhul, kui hageja taotleb lisaks asja asendamise kulude hüvitamisele alternatiivselt ka kaotatud kasutuseeliste hüvitamist (VÕS § 132 lg 4 teine lause), peab kohus asja asendamise kulude hüvitamise nõude põhjendamatus korral võtma seisukoha, kas rahuldada tuleks kaotatud kasutuseeliste hüvitamise nõue. **Kui hageja nõuab hävinud või kahjustatud asja asendamise kulude hüvitamist, ei pea kohus talle selgitama võimalust esitada alternatiivne nõue kaotatud kasutuseeliste hüvitamiseks.**

Omaksvõtu seost selgitamiskohustusega on Riigikohus käsitletud ka tsiviilasjas nr 3-2-1-107-13

Otsus p-s 15 märkis Riigikohus, et kuna menetluskulude kindlaksmääramine on omalaadne kahju hüvitamise menetlus, tuleb TsMS § 175 lg 1 tõlgendamisel arvestada mh TsMS § 231 lg-tega 2 ja 4, mis reguleerivad asjaolude omaksvõttu. Omaksvõtt TsMS § 231 lg 2 järgi tähendab faktilise väitega tingimusteta ja selgesõnalist nõustumist kohtule adresseeritud kirjalikus avalduses või kohtuistungil, kus nõustumine protokollitakse. TsMS § 231 lg 4 kohaselt omaksvõttu eeldatakse. Riigikohus on olnud seisukohal, et TsMS § 231 lg 4 alusel omaksvõtu tuvastamine eeldab, et kohus järgiks TsMS § 392 lg 1 p 3, st et kohus peab eeldatava omaksvõtu olukorras võimalusel küsima poolte seisukohta asjaolu kohta ning alles siis, kui pool ei avalda pärast seda otseselt või kaudselt tahet asjaolu vaidlustada, on alust lugeda, et pool on asjaolu omaks võtnud (vt nt Riigikohtu 29. mai 2013. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-42-13, p 11). Eeltoodu kehtib ka menetluskulude kindlaksmääramise menetluses,.

3-2-1-26-13

Vaidluse ese: võlgniku pankrot ja tema vara konfiskeerimine, kahju hüvitamise nõue halduri vastu ja kahju tõendamine. Vaidluse all oli küsimus, kas vara konfiskeerimise otsuse jõustumisest läheb konfiskeeritud vara omand automaatselt riigile üle ja kas hagejal on halduri tegevuse tõttu tekkinud kahju.

Asjaolude kohaselt konfiskeeriti võlgnikult kohtuotsusega mh riigi kasuks võlgniku arvelduskontol olnud raha ja võlgniku kinnistud. Kui riik nõudis pangalt, et see kannaks konfiskeeritud raha maavalitsusele üle, väitis pank, et raha ei saa üle kanda, sest pärast konfiskeerimise kohta kohtuotsuse tegemist oli välja kuulutatud võlgniku pankrot ja sellega lõppes ka võlgniku varale seatud arest. Võlgniku pankrotihaldur (kostja) leidis, et pankroti väljakuulutamise ajaks ei olnud võlgniku vara veel riigile üle läinud ja seega muutus see pankrotivaraks. Hageja aga leidis, et vara läks üle juba konfiskeerimisel (KarS § 85 lg 1), mistõttu kostja rikkus vara võõrandades hageja omandit. Kuna haldur võõrandas hagejale kuuluva vara, võib hageja nõuda PankrS § 123 lg 4 alusel tekitatud kahju hüvitamist. Kostja leidis, et ta ei ole valesti arvanud vaidlusalust vara pankrotivara hulka, kinnistuid koormasid nagunii hüpoteegid ja kontol olnud raha peaks hageja nõudma pangalt.

Maakohus jättis hagi rahuldamata, leides, et hageja pidanuks esitama vara pankrotivarast välistamise avalduse. Kui hageja leiab, et pank rikkus raha maksmisest keeldumisega enda kohustust, siis võib hageja esitada kahju hüvitamise nõude panga vastu. **Ringkonnakohus** nõustus maakohtuga.

Riigikohus märkis otsuse p-s 13, et alates konfiskeerimisotsuse jõustumisest läheb konfiskeeritud vara omandiõigus üle riigile. Riigile läks üle ka nõudeõigus panga vastu arvelduskontol oleva raha käsutamiseks. Kahju hüvitamise nõude rahuldamise eelduseks on mh kahju olemasolu. Kuna hagejal on panga vastu jätkuvalt nõue lepingu täitmiseks (pank keeldus ebaõigesti täitmast hageja maksekorraldust), siis ei ole hagejal eeldatavasti tekkinud kahju selle tõttu, et haldur andis pangale maksekorralduse hagejale kuuluva nõude käsutamiseks ilma hageja nõusolekuta. Riigikohus märkis, et **maakohus oleks pidanud** TsMS § 328 lg-st 2, § 329 lg-st 3, § 351 lg-st 2 ja § 392 lg-test 1 ja 2 tulenevalt **juba eelmenetluses hagejale selgitama, et kahju hüvitamise nõude põhjendamiseks peab hageja tõendama, et tal ei ole võimalik nõuda pangalt lepingu täitmist ega alusetust rikastumisest tulenevat hüvitist võlgnikult.**

3-2-1-37-16 (Laboratory OÜ hagi Kroom & Kuld OÜ vastu 5938,72 euro ja viivise saamiseks)

OÜ Meedialabor kui tellija ja kostja kui töövõtja vahel oli töövõtuleping ja väidetavalt rikkus töövõtja lepingut nii oluliselt, et see oli lepingust taganemise aluseks. Pooled vaidlesid selle üle, kas hagejal on kostja vastu lepingu tagasitäitmise nõue tulenevalt sellest, et ta on võtnud üle OÜ-ga Meedialabor sõlmitud töövõtulepingu ja sellega ka tellija positsiooni. Nimelt oli hageja esitanud töövõtulepingust taganemise avalduse ja selle oleks ta saanud esitada vaid siis, kui leping oleks talle üle läinud.

Maakohus leidis, et ei ole küll tõendatud, et konkreetne leping oleks üle võetud, kuid tõendatud on ettevõtte üleminek hagejale ja seega läks hagejale üle ka vaidlusalune leping. **Ringkonnakohus** leidis vastupidiselt maakohtule, et hageja ei ole usutavalt tõendanud, et ettevõtte oleks üle läinud. Ringkonnakohus märkis, et maakohus jättis eelmenetluses ettevõtte ülemineku seotud asjaolud pooltega läbi arutamata ega selgitanud hagejale kohustust tõendada asjaolusid, millele tema väited tuginevad ja rikkus seega TsMS § 392 lg 1 p 3 ja 4. Siiski leidis ringkonnakohus, et pole põhjust saata asja tagasi maakohtusse, sest pooled on saanud kõik asja lahendamiseks vajalikud asjaolud apellatsioonimenetluses esitada. Ringkonnakohtu istungil kinnitas hageja esindaja, et on esitanud piisavalt tõendeid ettevõtte ülemineku kohta. Seega ei ole hagejal jäänud olulised tõendid puuduliku eelmenetluse tõttu esitamata. Samas jättis ringkonnakohus rahuldamata hageja taotluse tema esindaja vande all ülekuulamiseks.

Hageja leidis kassatsioonkaebuses, et ringkonnakohus jättis põhjendamatult vande all üle kuulamata hageja juhataja, kes saanuks ettevõtte üleminekut kinnitada.

Riigikohus jättis ringkonnakohtu otsuse muutmata ja leidis hageja kassatsioonkaebuses esitatud väidete osas, et TsMS § 268¹ reguleerib poole ülekuulamist kohtu algatusel. Poole vande all ülekuulamist reguleerivatest sätetest nähtub, et pool ei saa teise poole nõusolekuta taotleda kohtult mitte enda (või enda seadusliku esindaja), vaid vastaspoole (või tema seadusliku esindaja) vande all ülekuulamist. Lisaks on kohtul õigus kuulata pool üle ka sõltumata taotlusest, kuid selle otsustamine, kas kohus soovib poolt vande all üle kuulata või mitte, on kohtu õigus, millesse kõrgema astme kohus üldjuhul sekkuda ei saa. Seega võis ringkonnakohus jätta hageja seadusliku esindaja vande all üle kuulamata ja selliselt toimides ei rikkunud ringkonnakohus menetlusõiguse norme.

3. Kohtuotsuse seaduslikkus ja põhjendatus, õiguse kohaldamine kui kohtu ülesanne. Üllatamise keeld. Alternatiivsed nõudealused

Asjassepuutuvad normid:

TsMS § 436. Otsuse seaduslikkus ja põhjendatus

(3) Kohus võib tugineda otsust tehes üksnes tõenditele, mida pooltel oli võimalik uurida, ja asjaoludele, mille kohta oli pooltel võimalik oma arvamust avaldada.

(4) Otsust tehes ei või kohus tugineda asjaolule, mida ei ole menetluses arutatud. Samuti ei või kohus hinnata esiletoodud asjaolu otsuses erinevalt mõlemast poolest, välja arvatud juhul, kui kohus on juhtinud sellisele võimalusele eelnevalt poolte tähelepanu ja andnud neile võimaluse avaldada oma seisukoht.

(7) Kohus ei ole otsust tehes seotud poolte esitatud õiguslike väidetega.

§ 438. Otsuse tegemisel lahendatavad küsimused

(1) Otsust tehes hindab kohus tõendeid, otsustab, mis asjaolud on tuvastatud, millist õigusakti tuleb asjas kohaldada ja kas hagi kuulub rahuldamisele. Kui asjas on esitatud mitu nõuet, teeb kohus otsuse kõigi nõuete kohta

Üllatamise keeld

Lahendid:

3-2-1-175-14

Vaidluse ese: laenulepingute refinantseerimine; VÕS § 113 lg 6 üllatuslik kohaldamine

Hageja ja kostja (liisingufirma) vahel oli kokku neli laenulepingut: esimese kahe lepingu eesmärgiks oli käibevahendite finantseerimine. Kolmanda laenulepingu eesmärgiks oli teisest laenulepingust tulenevate võlgade kustutamine. Neljanda laenulepinguga pidi kostja osaliselt tasuma sularahas ja ülejäänud osas tasaarvestama esimesest kahest lepingust tulenevate võlgnevustega. Pärast tasaarvestust loeti kaks esimest lepingut lõpetatuks ning kõik võlgnevused üleviiduks neljanda laenulepingu maksegraafikusse. Viivisemäär oli kõikides lepingutes 0,5% tähtajaks tasumata summast päevas. Hageja ei tasunud võlga ja liisingufirma alustas sissenõudmist (lepingus oli kokkulepe kohesele sundtäitmisele allutamise kohta). Hageja esitas sundtäitmise lubamatuks tunnistamise hagi. **Maakohus** jättis hagi rahuldamata ja leidis, et laenulepingute intressimäär ei olnud liiga kõrge, ebaproportsionaalne ega vastuolus heade kommetega. Samuti ei olnud viivisenõue liiga suur. **Ringkonnakohus** aga tühistas maakohu otsuse selles osas, mis puudutas viivise- ja intressinõuet, märkides, et kui varasem võlgnevus sisaldas nii intressi kui ka viivist, millelt hilisema laenulepingu järgi tuli maksta viivist, on selline kokkulepe vastuolus VÕS § 113 lg 6 esimese lausega (intressilt viivise arvestamise keeluga). Tühistatud osas saatis ringkonnakohus asja tagasi maakohutusse.

Riigikohus märkis otsuse p-s 12, et **kohtu õiguslik hinnang ei tohi tulla pooltele üllatuslikult**. Maakohus VÕS § 113 lg 6 kohaldumist ei analüüsinud. Ringkonnakohtus lahendati asi kirjalikus menetluses. Ringkonnakohus andis küll tähtaja seisukohtade esitamiseks, kuid ei selgitanud, et kostja nõude põhjendatust võib mõjutada VÕS § 113 lg 6, ega palunud kostjal esitada nõude täpset arvestust. Järelikult on kohtud rikkunud TsMS § 436 lg-id 3 ja 4.

Lisaks peab ringkonnakohus Riigikohtu seisukoha (p 13) järgi otsuses selgitama, miks ta ei saa asja ise lahendada. Ringkonnakohus ei või maakohtu otsust tühistada ja asja uueks läbivaatamiseks saata ainuüksi oletuse põhjal, et maakohus võib olla materiaaõigust valesti kohaldanud. Menetlusökoonomia põhimõttest (TsMS § 2) lähtudes **peab ringkonnakohus esmajoones püüdma asja ise lahendada ja vaid erandina saatma asja maakohtule uueks läbivaatamiseks. Asja tagasisaatmist ei õigusta üldjuhul see, et maakohus on seadust ebaseaduslikult tõlgendanud või kohaldanud, kui pooled on asja lahendamiseks vajalikud asjaolud esitanud.** Seega oleks ringkonnakohus Riigikohtu arvates saanud asja ise lahendada.

3-2-1-46-15

Vaidluse ese: üürilepingu lõppemine, üüritud ruumide valduse tagastamine, VÕS § 139 ja § 140 kohaldamine; menetlusosaliste üllatamise keeld.

Asjaolude kohaselt oli hageja kinnistu hoonestusõiguse omanik. Kinnistul asus ridaelamu, mille ühe osa kasutamiseks oli sõlmitud tähtajaline üürileping kostjaga. Üürileping oli lõppenud, aga kostja kasutas eluruumi edasi. Hageja esitas kostja vastu hagi eluruumi ebaseaduslikust valdusest väljanõudmiseks ja kahjuhüvitise 4433 euro 71 sendi saamiseks. Kostja väitis vastu, et ta on eluruumi kasutamise eest üüri maksnud.

Maakohus leidis, et õiguslikku alust eluruumi kasutamiseks kostjal küll ei olnud ja iseenesest on kostja hagejale kahju tekitanud, aga kuna hageja võttis iga kuu vastu kostja makstud raha, siis pidi ta teadma, et kostja kasutab hagejale kuuluvat asja. Järelikult võimaldas hageja VÕS § 139 lg 1 kohaselt oma õigusi rikkuda ja lasi tekkida kahjul, mille suuruseks on turuüüri ja kostja makstud üüri vahe. Maakohus vähendas VÕS § 139 lg-te 1 ja 2 alusel kahjuhüvitist 1259 euro 18 sendini. Maakohus hindas kostja varalist olukorda ja leidis, et VÕS § 140 lg 1 alusel tuleb väljamõistetavat hüvitist vähendada lõplikult 320 euron. **Ringkonnakohus** nõustus maakohtuga.

Riigikohus nõustus kohtutega, rõhutades lahendi p-s 12, et **kuigi kohus kohaldab seadust ise, ei tohi VÕS § 139 ja 140 kohaldamine tulla pooltele üllatuslikult.** Kohus peab vajaduse korral juba eelmenetluses selgitama, kas ja kui palju oleks poolte hinnangul põhjendatud kahjuhüvitist nende sätete järgi vähendada, ning andma vajadusel kahju tekitanud isikule võimaluse kahjuhüvitise vähendamiseks esiletoodud asjaolusid tõendada. Praegusel juhul nähtus toimikust, et maakohus arutas pooltega VÕS § 139 ja § 140 kohaldamist.¹

3-2-1-81-15

Vaidluse ese: nõude loovutamise lepingu kehtivus; keeld teha üllatuslikku otsust, kohtu kohustus arutada pooltega läbi pooltest erinev kvalifikatsioon

Asjaolude kohaselt vaidlesid hageja (võlgnik) ja kostja (võlausaldaja) selle üle, kas hageja kinnistule seatud hüpoteek tuleks kustutada. Hüpoteegi kustutamiseks oluks alus siis, kui kostjal ei oleks olnud nõuet hageja vastu, mida hüpoteek saanuks tagada. Kostja oli omandanud nõude hageja vastu äriühingult, mille juhatuse liige ta oli. Hageja väitis aga, et nõude loovutamise leping oli tühine, kuna sellega ei nõustunud osanikud (ÄS § 181 lg 3).

¹ Sellele lahendi suhtes olid kaks kohtunikku ka eriarvamusel, leides, et VÕS § 139 või § 140 kohaldamiseks on siiski vaja menetlusosalise taotlust.

Maakohus leidis, et loovutusleping ongi tühine, kostjal ei ole hageja vastu nõuet ja hüpoteek tuleb kustutada. **Ringkonnakohus** aga leidis vastupidiselt maakohtule, et loovutusleping ei ole küll tühine, kuid selle oleks saanud TsÜS § 131 kohaselt tühistada, kuid hageja ise seda teha ei oleks saanud ja ta pole ka väitnud, et loovutusleping oleks tühistatud. Seega heitis ringkonnakohus maakohtule ette, et viimane kvalifitseeris õigussuhte valesti.

Riigikohus märkis otsuse p-s 19, et ringkonnakohtu otsus oli menetlusosalistele üllatuslik, kuna ringkonnakohus korraldas asjas küll kohtuistung, kuid ei arutanud seal pooltega pooltest erinevat õigussuhtele antavat kvalifikatsiooni. Pooled ei vaielnud enne ringkonnakohtu otsuse tegemist selle üle, kas nõude loovutamise tehing on tühistatud või mitte, ega ka selle üle, kas selle oleks saanud tühistada. Kohtu ülesanne on poolte esitatud asjaolude kogumile õigusliku hinnangu andmine (kvalifitseerimine) ja kohus ei ole seotud poolte antava õigusliku hinnanguga (vt ka TsMS § 436 lg 7, § 438 lg 1 esimene lause) (vt Riigikohtu 15. juuni 2011. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-51-11, p 27; 5. jaanuari 2011. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-116-10, p 39; 22. veebruari 2011. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-153-10, p 16). Küll aga peab kohus menetluses juhtima poolte tähelepanu õigussuhte võimalikule kvalifikatsioonile ja võimaldama neil avaldada selle kohta arvamust (vt nt TsMS § 348 lg-d 1-3, § 351, § 392 lg 1 p-d 1 ja 3, § 400 lg 5, § 401 lg 1, § 436 lg 4) (vt ka Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 29. aprilli 2015. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-41-15, p 18). Seega hindas ringkonnakohus asjaolusid vastuolus TsMS § 436 lg-ga 4 asjaolusid mõlemast pooltest erinevalt, kuid ei arutanud seda enne pooltega ja see on menetlusõiguse normi oluline rikkumine.

Loaasi tsiviilasjas nr 2-14-55558 (Aivo Tamme hagi OÜ Räni Arendus vastu 30.07.2014. a osanike koosoleku otsuse tühisuse tuvastamiseks)

Vaieldakse osanike otsuse kehtivuse üle. Kostjast osaühingul oli kaks osanikku – hageja ja Veiko Faster. Kostja juhatuse liikmeks oli enne vaidlusalust osanike koosolekut olnud hageja (vähemalt pidas hageja ennast ise juhatuse liikmeks, sest teda oli selleks valitud ja teda ei olnud tagasi kutsutud). Hageja esitas hagi kostja osanike otsuse tühisuse tuvastamiseks. Ta väitis, et otsuse teinud osanike koosoleku kokkukutsumisel rikuti oluliselt seadust, sest koosoleku kutsus kokku osanik Veiko Faster, kuid enne pidanuks too pöörduma tema kui ühingu juhatuse liikme poole (ÄS § 171 lg-d 1-3). Kostja väitis vastu, et hageja ei olnud enam kostja juhatuse liige, sest tema ametiaeg oli möödunud ja seega ei pidanud ta osanike koosoleku kokkukutsumist taotlema kõigepealt hagejalt kui juhatuse liikmelt ja ta võis osanikuna ise koosoleku kokku kutsuda.

Nii **maa- kui ka ringkonnakohus** olid ühel meelel, et hageja ei olnud enam kostja juhatuse liige ja seega ei pidanudki teine osanik enne koosoleku kokkukutsumist hageja poole pöörduma. **Hageja leidis kassatsioonkaebuses**, et maakohus rikkus selgitamiskohustust – kohus pidanuks hagejale selgitama, et ta oleks saanud tõendada seda, et tema ametiaeg oli pikenenud, täiendavate tõenditega, millest oleks nähtunud ühingu tahteavaldus ametiaja pikendamiseks (nt oleks ta saanud esitada aastaaruande kinnitamise otsuse). Ringkonnakohus seda rikkumist ei kõrvaldanud, kuigi hageja tugines sellele ka apellatsioonkaebuses.

Seda kassatsioonkaebust **Riigikohus ei menetlenud**.

Alternatiivsed nõudealused ja nende kontrollimine

Lahendid:

3-2-1-43-15

Vaidluse ese: müügilepingust taganemine/müügilepingu tühistamine ja tasuta tagasinõudmine. Kohtu selgitamiskohustus erinevate võimalik nõudealuste puhul/tühistamisavalduse väljalugemine hagist või muust menetluskohustusest

Asjaolude kohaselt esitas hageja kostjate vastu hagi, milles palus kohustada kostjaid solidaarselt tagastama korteriomandi müügilepingu alusel saadud 34 000 eurot. Lisaks nõudis hageja kostjatelt solidaarselt 1415 euro 32 sendi suuruse kahju hüvitamist. Hageja oli kostjatele esitanud avaldused korteri müügilepingust ja asjaõiguslepingust taganemiseks põhjusel, et korteriühistul (KÜ) oli võlg panga ees, mis oli tekkinud KÜ ja panga vahelisest laenulepingust. Kuna KÜ oli sõlminud pangaga ka pandilepingu, lasuvad korteril kohustused, millest kostjad hagejale müügilepingu sõlmimisel ei teatanud. Kostjad vaidlesid vastu, et ühistuga seotud puudused ei ole korteri puudused. Nende hinnangul oleks hageja enne müügilepingu sõlmimist võinud kontrollida KÜ majandusaasta aruandeid.

Maakohus jättis hagi rahuldamata ja **ringkonnakohus** jättis maakohtu otsuse lõppjäreldused muutmata. Ringkonnakohus leidis, et õiguskaitsevahendi valik on hageja enda otsustada, st ta võib valida, kas esitab taganemisavalduse või tühistamisavalduse ja taganemisavaldust ei saa lugeda tühistamisavalduseks.

Riigikohus leidis otsuse p-s 21, et ringkonnakohus ei teinud hageja nõude õigusliku kvalifitseerimise kohta õigeid järeldusi. Hageja tugines menetluses selgelt ka pettusele ja ringkonnakohus ei pööranud sellele mingit tähelepanu ega selgitanud, kas hageja on teinud lepingu tühistamise avalduse. Välistatud ei ole ka see, et hageja esitatud muud asjaolud annavad alust järeldada, et hageja soovib tugineda eksimusele või pettusele. **Kohus peab selgituskohustusest tulenevalt välja selgitama hageja seisukoha alternatiivsete alusnormide kohta juhul, kui materiaaõiguse järgi on võimalik sama nõuet esitada sama elulise juhtumi korral erinevatel õiguslikel alustel.** Lepingu tühistamise avaldus on võimalik põhimõtteliselt lugeda vastaspoolele esitatuks, kui see avaldus sisaldub hakis, mis toimetatakse kätte kostjale, ja kostja võib aru saada hageja soovist tehing tühistada. Tehingu tühistamise avalduse tuginemine eksimusele või pettusele on avalduse õigusliku hindamise küsimus, mille puhul ei ole kohus poolte hinnanguga seotud.

3-2-1-21-13

Kohtu kohustus võtta olukorras, kus iseenesest võiks kohalduda deliktiõigus, kuid poolte vahel on ka leping, seisukoht, kas hageja nõuab kahju ka lepingulisel alusel

Asjaolud: Hagejast töötaja sai tööõnnetuse tagajärjel tervisekahjustuse ja nõudis tööandjalt varalise ja mittevaralise kahju hüvitamist.

Maa- ja ringkonnakohus jätsid hagi rahuldamata. Nad lahendasid vaidluse deliktiõiguse sätete alusel ja leidsid, et töötaja ise oli raskelt hooletu ja seepärast kostja ei vastuta.

Riigikohus märkis otsuse p-s 16, et ringkonnakohus on iseenesest õigesti leidnud, et kostja vastutus hagejal tekkinud kahju eest võib tuleneda kas töölepingu rikkumisest või delikti (VÕS § 1045 lg 1 p 2) toimepanemisest. Kohtud on aga jätnud põhjendamatult võtmata seisukoha, kas hageja on taotlenud kahju hüvitamist töölepingu rikkumisest tulenevatel alustel ning kas hageja selline nõue võiks olla põhjendatud.

Ringkonnakohus on oma otsuses märkinud, et kuna maakohus on vaidluse lahendanud deliktiõiguse sätete alusel ning kuna apellatsioonkaebuses ei ole vaidlustatud maakohtu poolt õigussuhtele antud kvalifikatsiooni, siis hindab ka ringkonnakohus vaid deliktiõiguse sätete kohaldamist. Riigikohus sellise seisukohaga ei nõustunud. Hageja hüvitisnõuete õigusliku

aluse määramine tähendab nõuete kvalifitseerimist, mis on TsMS § 436 lg 7 ja § 438 lg 1 järgi kohtu ülesanne, sõltumata poolte väidetest. Kolleegium on sellele kohustusele korduvalt tähelepanu juhtinud (vt nt Riigikohtu 23. oktoobri 2007. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-85-07, p 13; 11. märtsi 2008. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-8-08, p 19; 9. märtsi 2011. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-169-10, p 11). TsMS § 652 lg 8 ja TsMS § 688 lg 2 alusel on õigusliku hinnangu andmisel pooltest sõltumatud ka ringkonnakohus ja Riigikohus (vt sellega seoses ka Riigikohtu 5. jaanuari 2011. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-116-10, p 39).

Riigikohus käsitles otsuse p-des 17 ja 18 asja lahendamist alternatiivsete nõudealustel järgi, märkides esmalt et VÕS § 1044 lg 3 järgi võib kahju tekitaja lepingulise kohustuse rikkumise tulemusena isiku surma põhjustamise või talle kehavigastuse või tervisekahjustuse tekitamise korral vastutada ka VÕS-i 53. ptk-s sätestatud alustel, s.o deliktiõiguse sätete alusel (vt Riigikohtu 26. septembri 2006. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-53-06, p 12; 13. jaanuari 2009. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-117-08, p 15; 9. mai 2012. a määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-51-12, p 11). Kohus peab selgituskohustusest tulenevalt mh välja selgitama hageja seisukoha alternatiivsete alusnormide kohta juhul, kui materiaalõiguse järgi on võimalik sama nõuet esitada sama elulise juhtumi korral erinevatel õiguslikel alustel, kui üks nõude alus ei välistaks teist ning kui hageja ei ole selgelt väljendanud oma seisukohta, missugusele nõude alusele ta tahab tugineda (vt Riigikohtu 18. aprilli 2007. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-27-07, p 14; 16. mai 2011. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-34-11, p 10). Sealhulgas **peab kohus tulenevalt TsMS § 370 lg 2 kohaselt välja selgitama, kas hageja järjestab võimalikud alternatiivsed nõude alused või jätab ta kohtu valida, missugusel õiguslikul alusel on hagi võimalik hageja esitatud ja tõendatud asjaolude alusel rahuldada** (vt Riigikohtu 26. septembri 2006. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-53-06, p 12; 18. aprilli 2007. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-27-07, p 14; 16. mai 2011. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-34-11, p 10). **Asja lahendamisel ei pea kohus võtma seisukohta nõude aluse kohta, millele hageja ei soovi tugineda** (vt Riigikohtu 18. aprilli 2007. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-27-07, p 14; 31. mai 2007. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-54-07, p 9; 16. mai 2011. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-34-11, p 9). Järelikult juhul, kui hageja on selgelt väljendanud, et ta ei soovi tugineda mõnele võimalikule alternatiivsele nõude alusele, ei saa kohus seda nõude alust hinnata.

Eeltoodust tulenevalt oleks maakohus pidanud praeguses asjas selgitama, kas hageja soovib hagi rahuldamist üksnes deliktiõiguse kohaldamist võimaldavate asjaolude järgi või soovib ta tugineda ka lepingu rikkumisele ning kas ta viimatinimetatud juhul oma nõuded järjestab. Juhul kui hageja avaldab asja uuel läbivaatamisel ringkonnakohtus, et ta ei soovi deliktiõiguse kohaldamist, peab ringkonnakohus hindama hageja nõuet üksnes lepinguõiguse sätete järgi.

Riigikohus rõhutas, et kui hageja ei loobu ühestki võimalikust alternatiivsest nõude alusest ega järjestata neid, peab kohus hindama TsMS § 370 lg 2 järgi kõiki alternatiivseid nõude aluse võimalusi, mida hakis esitatud asjaolude pinnalt nähtuvad (vt sellega seoses Riigikohtu 9. märtsi 2011. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-169-10, p 11). Kui hagi võimalikud alternatiivsed nõuded pole selged, peab kohus nõudma hagejalt selgitust, andes talle vajadusel hagi selgitamiseks tähtaja TsMS § 340¹ lg 1 järgi (vt Riigikohtu 22. veebruari 2011. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-164-11, p 14; 16. mai 2011. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-34-11, p-d 10 ja 11; 15. juuni 2011. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-51-11, p 28).

TsMS § 442 lg 8 viies lause sätestab, et kohus ei pea alternatiivse nõude rahuldamisest teise alternatiivse nõude rahuldamata jätmist põhjendama. TsMS § 370 lg 2 kohaselt peab kohus hageja taotlusel kontrollima üht võimalikest alternatiivsetest nõuetest esmajärjekorras. Eeltoodust tulenevalt ei pea kohus juhul, kui ta rahuldab hagi ühel alternatiivsel õiguslikul alusel, põhjendama hagi rahuldamata jätmist teistel alternatiivsetel õiguslikel alustel ja tegema selle kohta otsustuse kohtulahendi resolutsioonis (vt sellega seoses Riigikohtu 19. detsembri 2012. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-165-12, p 24).

Kohtuotsusest peab olema selgesti aru saada, millisest nõude alternatiivsest õiguslikust alusest või millistest alternatiivsetest õiguslikest alustest lähtudes on kohus hagi rahuldanud (vt sellega seoses Riigikohtu 23. septembri 2005. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-80-05, p 21; 11. märtsi 2008. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-8-08, p 19; 19. mai 2009. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-46-09, p 11; 8. aprilli 2011. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-171-10, p 13).

3-2-1-48-15

Vaidluse ese: tervisekahju langevarjuhüppel, kahju hüvitamise nõuete kvalifitseerimine lepingulisel alusel ja deliktiõiguse alusel

Hageja esitas kostja vastu hagi, milles palus VÕS § 1043 ja § 1045 lg 1 p 2 alusel mõista välja varalise kahju hüvitise 1284 eurot 12 senti ja mittevaralise kahju hüvitise *ca* 12 000 eurot.

Hageja ostis interneti vahendusel langevarjuhüppe koos sellele eelneva koolitusega. Nii langevarjuhüppe kui ka sellele eelneva koolituse korraldas kostja. Hageja sooritas langevarjuhüppe, kuid murdis selle tagajärjel mõlema jala luud. Ta leidis, et langevarjuhüppe korraldaja ei taganud osalejate ohutust ega instrueerinud neid enne hüpet piisavalt, sh kestis lubatud kolmetunnine koolitus vähem kui kaks tundi, maapealne koolitus ei sisaldanud praktilist harjutamist, osalejatelt ei nõutud tervisetõendit ega eksami sooritamist enne hüpet ega allkirja selle kohta, et nad on teadlikud langevarjuhüppega kaasnevatest ohtudest. Samuti kasutas kostja nõuetele mittevastavaid langevarje, korraldas langevarjuhüppe liiga suure tuulega ega teatanud pärast langevarjuõnnetust sellest kohe kontrollorganile. Sellega rikkus kostja langevarjunduseeskirja nõudeid. Kostja rikkus üldist käibekohustust ja vastutab hagejale tekitatud kahju eest.

Maa- ja ringkonnakohus lahendasid nõude üksnes deliktiõiguse alusel ja jätsid hagi rahuldamata, leides, et hagejale tekkinud tervisekahjustuse ning kostja tegevuse vahel puudub põhjuslik seos, mistõttu ei ole kahju hüvitamise eeldused täidetud.

Riigikohus märkis lahendi p-s 13, et kuigi hageja nõudis kostjalt kahju hüvitamist VÕS § 1043 jj alusel, võib kostja hagi esitatud asjaolude kohaselt vastutada hagejale tekitatud kahju eest ka lepingu alusel. Kahju tekitaja vastutab kehavigastuse või tervisekahjustuse tekitamise korral eelkõige lepingu alusel, kuid see ei välista nõuet tema vastu deliktisel alusel.

Riigikohus leidis lahendi p-s 14, et kuigi hageja ei nõudnud kahju hüvitamist otseselt lepingu rikkumisele tuginedes, vaid palus hüvitada kahju, tuginedes õigusvastaselt tekitatud kahju hüvitamise sätetele, **pidid kohtud hageja deliktalise nõude kõrval selgitama, kas hageja soovib kahju hüvitamist mh lepingu alusel, et vältida olukorda, kus deliktalise nõude rahuldamata jätmise korral peaks hageja pöörduma uuesti lepingu rikkumisest tuleneva kahju hüvitamise nõudega kohtusse.** Hüvitisenõuete õigusliku aluse määramine tähendab nõuete kvalifitseerimist, mis on TsMS § 436 lg 7 ja § 438 lg 1 järgi kohtu ülesanne sõltumata poolte väidetest. Juhul, kui sama elulise juhtumi korral saab materiaalõiguse järgi esitada sama nõuet erinevatel õiguslikel alustel, ilma et üks nõue välistaks teise, peab kohus selgitamiskohustusest tulenevalt mh välja selgitama, kas hageja soovib nõude rahuldamist üksnes deliktiõiguse alusel või soovib ta tugineda ka lepingu rikkumisele ning kuidas ta viimati nimetatud juhul nõudealused järjestab. **Maakohus ei arutanud pooltega hageja nõude õiguslikku kvalifikatsiooni ja rikkus sellega selgitamiskohustust.**

3-2-1-1-15

Vee- ja kanalisatsioonilepingu ja omavolilise veekasutuse ja reovee kanalisatsiooni juhtimisega seotud vaidlus. Kohtu kohustus nõue poolte esitatud asjaolude järgi kvalifitseerida.

Asjaolud: Hageja ja kostja olid sõlminud vee- ja kanalisatsiooniteenuse lepingu. Kostja kui vee-ettevõtja esitas hagejale arve, kuid hageja leidis, et see arve ei ole esitatud tegeliku teenuse eest ja jättis seepärast arve maksmata. Seejärel peatas kostja hageja kinnistu veega varustamise. Hageja esitas hagi, paludes kohustada kostjat veevarustust taastama ja kostja esitas vastuhagi, nõudes raha maksmist.

Maakohus rahuldab nii hagi kui ka vastuhagi ja **ringkonnakohus** nõustus maakohtuga.

Riigikohus tühistas ringkonnakohtu otsuse ja saatis asja uueks läbivaatamiseks ringkonnakohtule, märkides otsuse p-s 15, et praeguses asjas esitas kostja nõude omavolilisest vee tarbimisest tuleneva hüvitise saamiseks. Kohus ei ole seotud poolte õiguslike väidetega (TsMS § 436 lg 7, TsMS § 652 lg 8) ja kohaldab õigust asjas tuvastatud asjaoludest lähtudes ise. **Kui pool on esitanud nõude hüvitise saamiseks, tuleb kohtul vastavalt asjaoludele hüvitisenõue kvalifitseerida.** Sealjuures peab kohus andma ka pooltele võimaluse avaldada arvamust nõudele antud õigusliku hinnangu kohta (vt nt Riigikohtu 22. oktoobri 2014. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-65-14, p 15; 5. jaanuari 2011. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-116-10, p-d 39 ja 40).

Riigikohus leidis, et kui vett tarvitatakse omavoliliselt, võib veettevõtjal olla omavolilise tarbija vastu nõue nii deliktiõiguse sätete (VÕS § 1043 jj) kui ka alusetu rikastumise rikkumiskondiktsiooni sätete (VÕS § 1037 jj) alusel, kui vastava nõude eeldused on täidetud. **Asja uuel läbivaatamisel tuleb ringkonnakohtul vajadusel selgitada pooltele õiguslikku olukorda ja anda lisaaega seisukohtade esitamiseks nõude uue õigusliku kvalifikatsiooni kohta.**

3-2-1-83-12 p 14

Asjaolud: hageja osutas kostjatele vee- ja kanalisatsiooniteenuseid, leping oli aga sõlmitud korteriomandite kaasomandi osa valitsejaga. Hageja nõudis kostjatelt kui korteriomanikelt tasumist kas lepingu alusel või kui lepingut ei ole, siis käsundita asjaajamise sätete alusel. **Maakohus** leidis, et hagi on esitatud valede kostjate vastu, sest hagejal oli lepinguline suhe valitsejaga, kuid mitte korteriomanikega ja kuna valitseja ja hageja vahel oli leping, siis ei vastuta kostjad ka käsundita asjaajamise sätete alusel. **Ringkonnakohus** oli maakohtuga samal seisukohal.

Riigikohus küll menetles hageja kassatsioonkaebust, kuid jättis ringkonnakohtu otsuse muutmata. Riigikohus leidis otsuse p-s 14, et kuna kohtud tuvastasid õigesti, et võlg tulenes korteriomandite kaasomandi osa valitsejaga sõlmitud lepingutest ning korteriomanikke ei saa ilma nende tahteavalduseta, ainuüksi kaugkütteseaduse ning ühisveevärgi ja -kanalisatsiooni seaduse sätete alusel lugeda nende lepingute pooleks, jätsid kohtud õigesti rahuldamata ka hageja alternatiivse, käsundita asjaajamise sätete alusel esitatud nõude. Kui korteriomanikud tarbivad soojusenergiat või ühisveevärgi ja -kanalisatsiooni teenuseid lepinguta, on tegemist käsundita asjaajamisega (vt Riigikohtu 30. aprilli 2008. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-25-08, p 15). Praeguses asjas oli leping sõlmitud korterelamu haldajaga, kellel oli omakorda õigussuhe korteriomanikega. Seega puudub asjas alus kohaldada võla väljamõistmiseks käsundita asjaajamise sätteid.

3-2-1-34-11

Tegemist oli üürilepingu ülesütlemise vaidlusega. Seisukoht, et kohus ei pea tegema ettepanekut esitada hagi, mis viib suurema tõenäosusega sihile.

Riigikohus märkis otsuse p-s 10, et kohus peab tulenevalt kvalifitseerimiskohustusest (TsMS § 436 lg 7 ja § 438 lg 1, § 652 lg 8, § 688 lg 2) **võtma arvesse vaid neid nõudeid, mille kohta hageja on esitanud asjaolusid** (vt Riigikohtu 4. märtsi 2004. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-25-04, p 15; 31. mai 2007. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-54-07, p 9; Riigikohtu 24. septembri 2008. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-62-08, p 11). **Kohus peab küll hageja nõude kvalifitseerima ja kohaldama omal algatusel seadust õigesti, kuid see ei tähenda kohtu kohustust soovitada hagejal esitada esialgse nõude vähese tõendatuse või õigusliku perspektiivituse korral samas menetluses alternatiivne hagi.**

Kohus peab selgituskohustuse raames mh selgitama välja hageja seisukoha alternatiivsete hagi aluste kohta juhul, kui materiaaloiguse järgi on võimalik sama nõuet esitada sama elulise juhtumi korral erinevatel alustel, kui üks hagi alus ei välistaks teist ning kui hageja ei ole selgelt väljendanud oma seisukohta, missugustele alustele ta tahab tugineda. Kohtupraktika järgi on kohtul selline selgitamiskohus nt olukorras, kus lepinguline suhe ei välista kahju hüvitamise nõude esitamist ka deliktiõiguse alusel (VÕS § 1044 lg 3) või kui hageja saab nõuda kahju hüvitamist nii delikti üldkoosseisu kui ka riskivastutuse alusel ja ei ole selge, kas ta soovib hagi esitada vaid ühel neist alustest või esitab need alused alternatiivselt (vt nt Riigikohtu 26. septembri 2006. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-53-06, p 12; Riigikohtu 18. aprilli 2007. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-27-07, p 14; Riigikohtu 9. märtsi 2011. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-169-10, p-d 11 ja 12; Riigikohtu 8. aprilli 2011. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-171-10, p 12; Riigikohtu 13. aprilli 2011. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-11-11, p 15).

Eeltoodud juhtudel tähendab selgitamiskohustus seda, et kohus peab küsima hageja käest hiljemalt eelmenetluse lõpuks (vt TsMS § 340¹ lg 1, § 329 lg 1 ja § 392 lg 1 p 1), kas ta soovib TsMS § 370 lg 2 kohaldamist, ning kui hageja vastab sellele küsimusele jaatavalt, siis kas ja kuidas ta järjestab oma alternatiivsed nõuded. TsMS §-s 439 sätestatakse, et kohus ei või otsuses ületada nõude piire ega teha otsust nõude kohta, mida ei ole esitatud. Järelikult juhul, kui hageja on selgelt väljendanud, et ta ei soovi tugineda mõnele võimalikule alternatiivsele nõudele, ei saa kohus seda nõuet hinnata. Samas kui kohus on hagi menetlusse võtmisel ja eelmenetluses rikkunud selgitamiskohustust alternatiivse nõude esitamise osas, peab ta võimaldama hagejal avaldada seisukohta, asjaolusid ja tõendeid ka pärast eelmenetluse lõppu, sh peab seda vajadusel võimaldama ka ringkonnakohus (vt käesoleva otsuse p 12).

Lahendi p-s 11 märkis Riigikohus, et **kohtul ei ole kohustust selgitada hagejale hagi eseme ja/või aluse muutmise vajadust, st seda, millise nõude või hagi aluste alternatiivne esitamine aitaks hagejal paremini saavutada tema soovitud eesmärki**. Näiteks ei pea kohus selgitama hagejale alternatiivse nõude esitamise võimalust olukorras, kus hageja nõuab kahju hüvitamist tulenevalt kostja õigusvastasest teost ning ta ei ole hagiavalduses tuginenud lepingu rikkumisele, kuid deliktiõiguse kohaldamine võib olla välistatud, sest kahju tekitati lepingu täitmise käigus hageja asja kahjustamisega ning see kahju ei pruugi olla hõlmatud kostja rikutud lepingulise kohustuse kaitse-eesmärgiga (VÕS § 1044 lg 2).

Eelöeldu ei tähenda seda, et kohus ei pea nt hagi alusena mõne olulise asjaolu märkimata jätmise korral hagejale hagi menetlusse võtmisel või eelmenetluses selgitama hagi puudust ning andma hagejale TsMS § 340¹ lg 1 järgi võimaluse hagi muutmiseks või täiendamiseks. Näiteks kui hageja esitab asjaõigusseaduse § 80 alusel vindikatsioonihagi, kuid ei märgi

hagiavalduses, et ta on hagi nõutud asja omanik ja kostja on sama asja ebaseaduslik otsene valdaja, siis peab kohus andma hagejale tähtaja, mille jooksul hageja peab kohtule teatama, kas ta peab ennast asja omanikuks ja kas kostja on asja ebaseaduslik otsene valdaja. Juhul kui kohus rikub selles osas selgitamiskohustust, võib see olla mõjuvaks põhjuseks, mille tõttu peab kohus nõustuma hagi muutmise või täiendamisega pärast eelmenetluse lõppu.

TsMS § 376 lg 1 esimesest lausest tulenevalt on pärast hagi kohtu menetlusse võtmist ja kostjale kättetoimetamist võimalik muuta üksnes kas hagi eset või alust. Järelikult ei ole võimalik hagi muuta sellistelt, et muutuvad nii hagi ese kui ka alus, ning seega ei saa kohtu selgitamiskohustuse esemeks olla hageja esitatust erineva eseme ja alusega hagi esitamise võimalus.

Sama ka:

3-2-1-181-15

Äriühingu juhtorgani mõjutaja vastutuse ja faktilise ühingujuhi vastutuse kaasus.

Asjaolud: Äriühingu kassast oli kaduma läinud raha. Hageja väitis, et kuna kostjad võtsid ühiselt tegutsedes ühingu oma kontrolli alla, siis vastutavad nad kõik ühiselt selle raha kaotsimineku eest. Hagejate väide oli menetluses, et see, kuidas täpselt raha kaotsi läks, ei ole oluline.

Riigikohus märkis otsuse p-s 57 vastuseks hageja kassatsioonkaebuse väitele, et maakohus rikkus selgitamiskohustust, jättes hagejale selgitamata, et kassa puudujäägist tuleneva nõude oleks hageja võinud esitada alusetust rikastumisest tuleneva nõudena kostja V vastu, et TsMS § 392 lg 1 p 1 kohaselt on kohtul küll kohustus selgitada eelmenetluses välja hageja nõuded, kuid nimetatud säte ei kohusta kohtu selgitama hagejale hagi eseme muutmise vajadust, st seda, millise nõude esitamine aitaks hagejal paremini saavutada tema soovitud eesmärki (vt ka Riigikohtu 10. juuni 2009. a määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-66-09, p 11).

Seega kuna hageja ei tuginenud kordagi sellele, et üks kostjatest oleks kadunud raha arvel rikastunud, siis ei olnud kohtul kohustust hagejale selgitada, et ta saaks seda rahasummat hageda alusetu rikastumise sätete alusel sellelt kostjalt, kes väidetavalt rikastus.

Kokkuvõte

Lahenditest järeldub, et kõige järjekindlamalt on Riigikohus selgitamiskohustuse eri aspektide käsitlemisel väljendanud seisukohta, et õigusnormide kohaldamine ei või tulla pooltele üllatusena ja see on igal juhul niisugune rikkumine, mis toob kaasa kohtulahendi tühistamise.

Kõige rohkem küsimusi on tekitanud olukorrad, kus hageja nõude võib kvalifitseerida erinevatel alustel ja kohus kvalifitseerib selle ühel alusel ja jätab hagi rahuldamata. Riigikohus on leidnud, et samamoodi tuleks hinnata ka seda, kas nõue võiks kuuluda rahuldamisele teisel alusel. Teist nõudealust ei pea kontrollima vaid siis, kui hageja selgelt väljendab, et ta sellel alusel kontrollimist ei soovi.

Kohtud on ilmselt vähemalt mõnel juhul jätnud alternatiivse(d) nõudealuse(d) kontrollimata seepärast, et ka teisel alusel kvalifitseerides oleks tulemus sama. Nt kui deliktiõiguslik nõue jääb rahuldamata seepärast, et kostja teo ja hageja kahju vahel ei ole põhjuslikku seost, siis jääks ilmselt rahuldamata ka lepinguline nõue samal põhjusel (st põhjusel, et lepingurikkumisel ja kahjul puudub põhjuslik seos). Erinev tulemus võib asja lahendamisel

deliktiõiguse või lepinguõiguse alusel olla nt siis, kui küsimus on vastutuse standardis – lepinguline vastutus on nn garantiivastutus, deliktiõiguslik vastutus aga süüline vastutus. Kui on näha, et ka teise nõudealuse järgi kontrollides oleks tulemus ilmselt sama, oleks menetlusökonoomia seisukohast ebamõistlik lahendit tühistada ja uueks läbivaatamiseks saata, kuigi menetlusnorme on rikutud.

See, kas kohus peab selgitama alternatiivseid nõudealuseid või mitte sõltub sellest, millised asjaolud on kohtule esitatud. Nt Autorollo asjas (3-2-1-181-15) ei tuginenud hageja kordagi sellele, et ühele kostjale ehitati kadunud kassaraha eest maja. Seega ei saanud hageja hiljem ka kohtule ette heita, et kohus ei käsitlenud võimalust nõuda seda raha alusetu rikastumise sätete alusel.